

SUMMARY

S. Dranovska. The peculiarities of the educational potential formation in the lessons of history of Ukraine in the 60–80 years of XX century.

The article analyzes the peculiarities of the educational potential in the lessons of history of Ukraine in the 60–80 years of XX century. The study found that an important role in educating in the lessons of history has unity of training, education and personal development. A special role is had the emotional state of the pupils and the role of teachers in the educational process.

Key words: educational process, ideological, political, labor, aesthetic, moral education in schools, course of history of Ukraine.

УДК 378.112(09)«18»

Л. Д. Зеленська

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО УРЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНИХ РАД УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

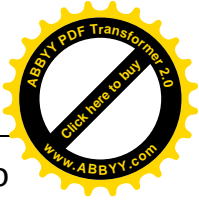
У статті визначено нормативно-правові документи, що регламентували діяльність учених рад університетів України протягом другої половини ХІХ ст. Деталізовано порядок організації роботи загальноуніверситетських колегіальних органів у досліджуваний період, схарактеризовано повноваження ректора й секретаря ради.

Ключові слова: університет, учена рада, нормативні документи, порядок роботи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі вітчизняна вища освіта перетворюється у стратегічний ресурс розвитку держави і суспільства. Від її якості залежить успішність соціально-економічних, політичних і соціокультурних перетворень, рівень життя населення, конкурентоспроможність нашої країни у світовому співтоваристві. Удосконалення освітньої діяльності вищих навчальних закладів передбачає застосування нової концепції й більш ефективних технологій управління, які б забезпечували демократичність керівництва, колегіальність в ухваленні управлінських рішень.

Обґрунтування нових концептуальних підходів до управління потребує не лише орієнтації на досягнення сучасного освітнього менеджменту, а й глибокого, неупередженого вивчення історико-педагогічного досвіду управління вищою школою, зокрема діяльності такого загальноуніверситетського колегіального органу, як учена рада.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення наукових джерел дозволяє констатувати, що питання організації вітчизняної університетської освіти в історичному контексті широко подані у працях А. Алексюка, А. Андрєєва, Л. Вовк, А. Глузмана, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, С. Золотухіної, А. Іванова, В. Курило, С. Майбороди, О. Микитюка, Є. Ляховича, С. Посохова, О. Сухомлинської, С. Черняк, Г. Щетиніної та ін. Однак аналіз праць

вказаних учених свідчить про те, що опубліковані в них дані лише побіжно торкаються роботи вчених рад як управлінських інституцій у структурі ВНЗ, законодавчого урегулювання змісту, функцій, напрямів їх діяльності як органів колегіального самоврядування.

Мета статті – схарактеризувати нормативно-правову базу діяльності вчених рад вітчизняних університетів протягом другої половини XIX століття.

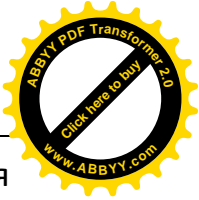
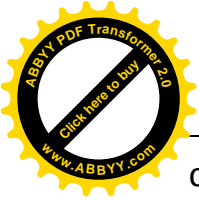
Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження виявлено, що вперше порядок організації роботи вчених рад вітчизняних університетів, зокрема Харківського, на законодавчому рівні відображений в університетському статуті 1804 року. Проте більш широка правова основа досліджуваного феномену склалася в період дії статуту 1863 року, коли внаслідок демократичних реформ 60-х років XIX століття загальноуніверситетські колегіальні органи здобули широкі повноваження й право самостійно визначати стратегію розвитку університету відповідно до регіональних умов.

Результати наукового пошуку засвідчили, що вже під час ініційованого урядом обговорення проекту статуту 1863 р. ради всіх вітчизняних університетів зосереджували свою увагу на тих умовах, які б сприяли ефективній роботі професорських колегій. Так, рада Харківського університету внесла такі пропозиції щодо бажаних змін в організації роботи загальноуніверситетських колегіальних органів:

- по-перше, до складу вчених рад слід увести, крім ординарних та екстраординарних професорів, старших доцентів, які обіймають професорські кафедри. Така вимога, на думку членів ради, продиктована необхідністю урівняти інтереси всіх наук, що становлять зміст університетської освіти. Набуття старшими доцентами права голосу в раді сприятиме тому, що кожна наука здобуде не тільки свого представника в органах самоврядування, але й захисника;

- по-друге, треба взяти за правило, щоб засідання ради призначалися ректором щомісяця у точно визначені дні й обов'язково у вільний від викладання час, а також у разі потреби та на вимогу не менше ніж п'яти її членів. Необхідність конкретизації терміну проведення засідань мотивувалася тим, що кожен член ради зможе заздалегідь планувати не тільки свій час, але й заняття. Отже, зменшиться кількість відсутніх на засіданнях ради;

- по-третє, скликання засідань у вакаційний період має відбуватися лише за згодою більшості членів ради. Проведення балотувань у таких засіданнях має бути заборонено. У зв'язку з цим члени ради звертали увагу на необхідність виключення із законодавства можливості для прояву

суб'єктивізму, зокрема у випадках, коли у вакаційний період дозволялося скликання надзвичайних засідань у справах, які вимагали термінового вирішення. Члени ради вважали несправедливим піддавати відповідальності посадових осіб за те, що є справою особистих поглядів і переконань, оскільки жоден кодекс не визначає, які справи є важливими, а які ні;

- по-четверте, слід розширити межі використання процедури балотування. Вона доцільна під час розгляду будь-якої справи, якщо на цьому наполягає більшість членів ради [4, 280–294].

Зазначимо, що зауваження й пропозиції, висловлені радами вітчизняних університетів, у тому числі Харківської ради, знайшли часткове відображення в положеннях статуту 1863 року. У цілому, згідно з новим законодавством, визначалися такі правила організації роботи вчених рад:

1. Склад ученої ради формується з ординарних та екстраординарних професорів університету. Ректору дозволяється запрошувати на засідання доцентів та інших викладачів з правом дорадчого голосу у випадках, якщо виникає потреба заслухати їх міркування з окремих питань.

2. Звичайні засідання ради проводяться обов'язково один раз на місяць, а надзвичайні – за потреби або ж на вимогу не менше ніж десяти членів, що подається в письмовій формі. У такому разі засідання скликається не пізніше трьох днів після оприлюднення заяви.

3. Перед кожним засіданням ради її членам надсилаються від імені ректора запрошення із зазначенням порядку денного.

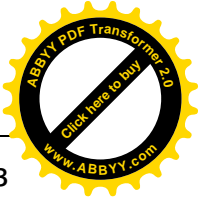
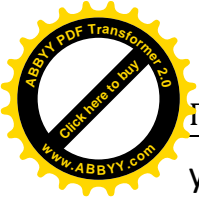
4. Усім членам ради ставиться в обов'язок відвідувати всі засідання. У протилежному разі вони сповіщають ректора щодо причини своєї відсутності, на підставі чого робиться помітка у спеціальному журналі.

5. Члени ради, які не з'явилися на засідання, втрачають право голосу щодо обрання посадових осіб університету. У цьому випадку член ради, що не з'явився на засідання, набуває права передачі власної кульки одному з присутніх членів, письмово сповістивши про це ректора перед початком балотування. Така вимога зумовлена потребою запобігання зловживанням з боку уповноважених.

6. Рада неправомірна розглядати й вирішувати справи, якщо на її засіданні присутні менше $\frac{2}{3}$ від загальної кількості членів.

7. Під час вакацій допускається скликання надзвичайних засідань для розгляду справ, що вимагають термінового вирішення. Однак проведення балотувань на університетські посади на таких засіданнях не допускається.

8. Балотування, або закрита подача голосів, використовується у випадках: обрання осіб, вибори яких перебувають у компетенції вченої ради; залишення викладачів в університеті за вислугою певного терміну;

ухвалення рішення щодо відрядження молодих науковців за кордон з метою підготовки до заміщення кафедри; з усіх питань, рішення яких шляхом балотування вимагає не менше ніж десять членів ради.

9. Усі справи в раді вирішуються більшістю голосів. У разі їх рівності перевага віддається голосу голови ради.

10. Головуючий у раді відкриває й закриває засідання, стежить за дотриманням порядку, а також керує процедурою збирання голосів, починаючи з наймолодших членів ради.

11. До справ, які підлягають затвердженню попечителя та міністра, додається думка меншості членів ради.

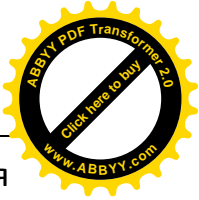
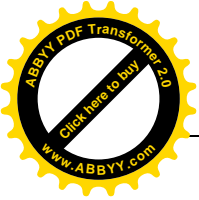
12. Рада надсилає протоколи засідань попечителю із зазначенням рішення щодо того, в якому обсязі вони можуть бути надруковані. Протоколи зі справ, які підлягають схваленню попечителя, друкуються лише після їх затвердження.

13. Після завершення кожного року рада складає повний звіт, який через попечителя надсилає до міністра народної освіти, й оприлюднює шляхом друку [7, 14–18].

Аналіз історико-педагогічних джерел та архівних матеріалів дозволяє констатувати, що з метою реалізації окреслених положень статуту 1863 року, а також для забезпечення ефективної роботи загальноуніверситетських колегіальних органів у зв'язку з розширенням спектра їх функціональних обов'язків в означений період ради окремих університетів удавалися до вироблення низки заходів. Так, на засіданні ради Новоросійського університету від 20 грудня 1866 р. розглядалося питання щодо необхідності розробки спеціальних правил, на підставі яких визначався б час для проведення засідань ученої ради, установлювалася чітка процедура їх проведення, укладалися протоколи, що підлягали друку. З цього питання було заслухано доповідь декана фізико-математичного факультету Д. Соколова, який висловив такі пропозиції:

- по-перше, просити голову вченої ради скликати засідання якомога частіше, оскільки розгляд одного питання в раді зазвичай вимагає двох, трьох, а іноді й чотирьох засідань. Скликання ж надзвичайних засідань викликає у членів ради багато незручностей. Крім того, у такому разі порушується право факультетських зібрань брати участь в обговоренні винесених на розгляд справ;

- по-друге, після завершення обговорення питання в раді формулювати рішення точно й однозначно. Уважати справу вирішеною лише тоді, якщо записана ухвала після прочитання її на засіданні ради не викликає заперечень й дістає схвалення більшості;

- по-третє, протоколи засідань надсилати додому для ознайомлення й засвідчення підписом лише тим із членів ради, які цього бажають. При цьому слід установити термін, після закінчення якого протоколи мають бути повернуті;

- по-четверте, до протоколу заносити всі рішення ради, причому відразу після розгляду окремого питання;

- по-п'яте, надавати дозвіл на використання спеціальних коштів університету для придбання науково-методичних матеріалів лише після оголошення остаточної суми, необхідної в кожному окремому випадку;

- по-шосте, наприкінці кожного засідання визначати й занотовувати до протоколу думку членів ради про те, чи має означений протокол друкуватися в повному обсязі чи у формі окремого витягу [3].

Названі пропозиції дістали схвальну оцінку у членів ради й були затверджені в повному обсязі. Було вирішено скликати засідання вченої ради Новоросійського університету двічі на місяць: у перший і третій понеділки після 1-го числа.

З уведенням у дію статуту 1863 року й актуалізацією на його підставі вимоги до оприлюднення протоколів засідань учених рад шляхом друку постала проблема упорядкування їх за єдиними стандартами. З цією метою ради університетів України удалися до вироблення спеціальних «Правил укладання протоколів та проведення дебатів між членами ради» [2], основні положення яких в узагальненому вигляді можна подати так:

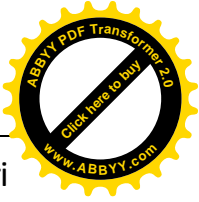
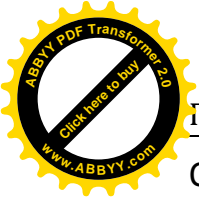
- з приводу кожного засідання ради секретар укладав протокол, який зачитували на наступному засіданні, та подавав на підпис членам ради;

- у першому пункті протоколу наголошували на виконанні вимог до прочитання й скріплення підписами членів ради протоколу попереднього засідання, а також занотовували рішення ради про обсяги друку означеного протоколу;

- у наступних пунктах викладали зміст справ, які розглядалися на попередніх засіданнях, із зазначенням рішень у тій послідовності, в якій вони ухвалювалися протягом минулого засідання;

- доповідна частина питання занотовувалася детально лише з тих справ, які визнавалися «найважливішими»; з інших справ – записувалася лише суть порушеного питання;

- дебати, що відбувалися місце під час обговорення справи, як правило, не заносилися до протоколу. Проте кожен член ради мав право вимагати включення до протоколу своїх міркувань, висловлених під час дискусії й переданих секретареві в письмовій формі під час проведення засідання. Допускалося й занесення до тексту протоколу суджень опонентів.

Однак у такому випадку вимагалось долучати обґрунтування доцільності такої вимоги;

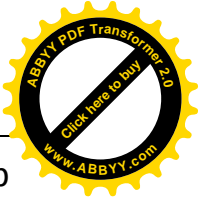
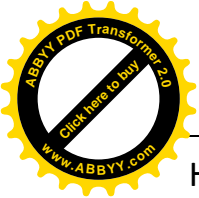
- рішення ради заносили до протоколу в тому порядку, в якому вони були записані у книзі резолюцій. Щодо справ, рішення з яких ухвалювали закритою подачею голосів, указували кількість виборчих і невиборчих кульок, а під час відкритого голосування – прізвища більшості та меншості, а також прізвища тих членів ради, які висловили окрему думку;

- окремі думки щодо справ, які підлягали розгляду на попередньому засіданні, долучалися до протоколу наступного з приміткою про те, що рада після заслуховування окремої думки не змінила попереднього рішення або ж члени ради погодилися з окремою думкою. У першому випадку вимагалось зазначення прізвищ тих членів, які приєдналися до особливої думки.

Зауважимо, що 30 грудня 1863 року набув чинності циркуляр Міністерства народної освіти, згідно з яким для друку протоколів засідань учених рад вітчизняних університетів на підставі ухвалення нових університетських штатів призначалася сума в розмірі 500 крб сріблом на рік. Однак через те, що виділення коштів з Державної Скарбниці за новим штатом планували розпочати лише з 1865 року, Міністерство народної освіти взяло на себе зобов'язання забезпечити друк протоколів у Журналі Міністерства Народної Освіти. У зв'язку з цим до всіх вітчизняних університетів було надіслано приписи про необхідність своєчасного надання копій з протоколів засідань ради [10, 623–624].

Результати дослідження переконують у тому, що до 1884 року протоколи засідань учених рад університетів України друкувалися в повному обсязі. Так, «Протоколи засідань ради Харківського університету з додатками до них» протягом 1863–1873 рр. виходили окремими примірниками. У період з 1874 по 1882 рр. вони друкувалися в офіційній частині «Записок Імператорського Харківського університету». Як відомо, з 1883 по 1892 рр. випуск «Записок» було призупинено. Проте з їх відновленням наприкінці ХІХ століття (1893 р.) практика друку протоколів засідань ради не набула систематичного характеру, оскільки окреслена вимога перестала бути нормою закону відповідно до нового статуту 1884 року.

В аналогічний спосіб відбувалося й оприлюднення протоколів засідань ради Київського університету, друкованим органом якого виступали «Університетські вісті». Щодо протоколів засідань ради Новоросійського університету, то їх друк, як і в інших вітчизняних університетах, протягом 1865–1884 рр. забезпечувався у повному обсязі. Надалі він припинився. Показово, що до 1870 року протоколи ради

Новоросійського університету виходили невеликими ливрами (по 4–5 ливр на рік), а з 1870 р. – великими книгами двічі на рік як складова університетських «Записок» [5, 651].

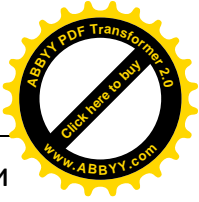
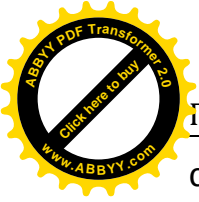
Вивчення історико-педагогічних джерел та архівних матеріалів засвідчує, що в досліджуваний період було започатковано й практику укладання спеціальних інструкцій посадовим особам. Так, в «Інструкції про обов'язки чиновників Новоросійського університету» [1], схваленої радою на засіданні від 3 травня 1871 р. й затвердженій попечителем округу, чільне місце посідала характеристика функціональних обов'язків секретаря ради, оскільки в межах чинного статуту його повноваження значно зросли. Так, секретар готував справи для обговорення в раді завчасно. Така підготовка включала, по-перше, перевірку наявності всіх необхідних паперів, по-друге, накопичення відповідної документації: довідок, пояснень, нормативних актів тощо.

Укладанню порядку денного передувало попереднє ознайомлення ректора з текстом доповідей, які долучали до проєктованих справ. Після завершення названої процедури компонували порядок денний і виготовляли запрошення на засідання вченої ради із зазначенням терміну його проведення. Підготовку таких запрошень покладали на секретаря ради, проте вони набували юридичної сили лише від моменту засвідчення їх підписом ректора. Зміст порядку денного обов'язково заносили до спеціальної книги, яку зберігали в канцелярії університету.

Відкривав засідання головуючий, після чого секретар зачитував протокол попереднього засідання й пропонував його для підпису членам ради. Після завершення такої процедури розпочинався розгляд справ, визначених порядком денним.

Зауважимо, що порядок слухання справ на засіданні ради залежав від позиції головуючого і, як правило, визначався порядком їх унесення до реєстру. Справу доповідав секретар, після чого на вимогу головуючого зачитував необхідні довідки й документи. Проте він не мав права робити будь-які пояснення, втручатися в дискусію й тим паче в голосування. Лише у випадку схвалення радою рішення, що суперечило чинному законодавству, секретар був зобов'язаний попередити членів ради про такий факт. У разі збереження рішення без змін – включити його до протоколу.

Наголосимо на тому, що до початку проведення засідання секретар готував спеціальну кімнату. На столі перед місцем головуючого розкладалися відповідні документи: відомості про стан спеціальних і штатних коштів університету, що були необхідні для одержання довідок з приводу різних грошових витрат, а також реєстр, за яким відстежували перебіг конкретної

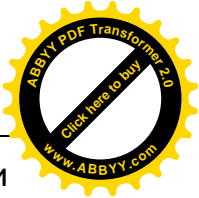
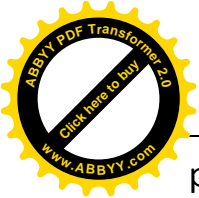
справи й до якого заносили ухвалені рішення. Для таких реєстрів виготовляли спеціальні книги. До них у певній послідовності занотувували справи відповідно до кожного засідання з коротким визначенням змісту. Проти кожної справи, занесеної до реєстру, залишали місце для запису резолюції, ухваленої радою після завершення розгляду окремого питання.

Укладання тексту протоколів засідань ради покладали також на секретаря. Протокол komponувався на підставі рішень, занесених до реєстру, і мав бути підготовлений до початку наступного засідання ради, де засвідчувався підписами голови та членів ради. На підставі резолюції ради секретар доповідав про зміст протоколу попечителю навчального округу. Після його схвалення виготовлялася копія, яку секретар передавав редакторові для друку.

Зазначимо, що відповідно до тексту названої інструкції за виконання рішень ученої ради також відповідав секретар. Він стежив за своєчасним і точним виготовленням документів у канцелярії університету й у разі виникнення певних непорозумінь серед чиновників надавав приписи, на підставі яких мав бути виконаний конкретний документ.

Зауважимо, що всі вихідні папери, які укладалися на підставі рішення ради, проектувалися й виготовлялися у чорновому примірнику секретарем ради. Остаточний варіант документа, виготовлений у канцелярії університету, подавали для підпису ректору, після чого вносили до реєстру, скріплювали печаткою й відправляли поштою на відповідну адресу. Документи, що спрямовувалися від ради до факультетів, як правило, мали характер повідомлень (за підписом ректора й секретаря) або копій рішень ученої ради за підписом секретаря.

На окрему увагу, на наш погляд, заслуговує питання щодо порядку надання ректору особливих думок меншості членів ради та окремих професорів у справах, що розглядалися на засіданнях ради й були ухвалені більшістю голосів. Вивчення історико-педагогічних джерел свідчить про те, що ні в університетському статуті 1863 року, ні у «Правилах про права і обов'язки ректора як голови ради», ні в «Інструкціях...» окреслене питання не дістало чіткої регламентації. З огляду на це ми висунули припущення про те, що названа процедура підлягала унормуванню кожним університетом на власний розсуд. Так, на засіданні ради Київського університету від 29 квітня 1883 року таке питання було включене до порядку денного. Під час його обговорення зазначалося, що практика надання особливих думок за три дні до наступного засідання вченої ради, що існувала дотепер, не виправдала себе з кількох причин: по-перше, іноді за три дні було неможливо зібрати необхідні довідки; по-друге, члени

ради не завжди були обізнаними з приводу передбачуваної дати наступного засідання. У зв'язку з цим особливі думки найчастіше надавали за день або два дні до засідання вченої ради, зачитували на ньому без будь-яких довідок і вмотивувань, чим порушували загальні правила ведення діловодства [6, 89].

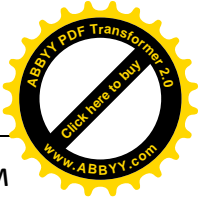
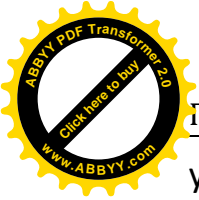
На підставі вищезазначеного рада Київського університету ухвалила рішення про те, щоб надалі особливі думки меншості членів ради або окремих професорів надавали ректору не пізніше як за сім днів після проведення засідання.

Інтерес викликає й питання щодо встановлення легітимності процедури балотування, яка в установлених статutom межах (п. 46) застосовувалася на засіданнях учених рад. Наприклад, на засіданні ради Новоросійського університету від 2 жовтня 1874 р. під час балотування відкритою подачею голосів одного з питань було одержано такі результати: за присутності 20 членів ради висловилися «за» – 9 членів, «проти» – 7, 4 члени ради взагалі відмовилися від участі в голосуванні. З огляду на це вчена рада звернулася до Міністерства народної освіти за поясненнями щодо законності ухвали такого рішення «більшістю».

З метою запобігання подібним непорозумінням у радах міністр народної освіти видав циркуляр такого змісту: «Незважаючи на те, що ні в університетському статуті, ні в загальному законодавстві не передбачено таких випадків, у колегіальних урядових установах усе ж таки діє ustalена норма, згідно з якою кожен її член під час розгляду питання зобов'язаний висловити свою думку шляхом голосування. Беручи до уваги окреслену норму, слід уважати рішення більшості 9-и голосів проти 7-и недійсним. Наразі порушуване в раді питання може бути повторно включено до порядку денного для обговорення або балотування, але якщо цього, на підставі п. 4 ст. 46 університетського статуту 1863 року, вимагатиме не менше ніж десять членів ради» [10, 40–41].

Отже, інтенсифікація діяльності вчених рад на підставі делегованої статutom 1863 року автономії й колегіального самоврядування сприяла упорядкуванню нормативно-правової бази, яка не лише визначала загальні правила організації роботи вчених рад університетів України в означений період, але й давала простір для їх власного волевиявлення. У зв'язку з цим більш чітких ознак набули правила підготовки, скликання й проведення засідань ученої ради, порядок оформлення документації, права й обов'язки головуючого та секретаря ради, процедура проведення балотувань тощо.

Проведений науковий пошук засвідчив, що з уведенням у дію статуту 1884 року ustalений порядок організації роботи вчених рад

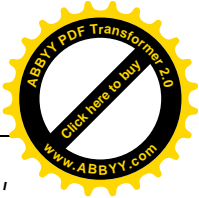
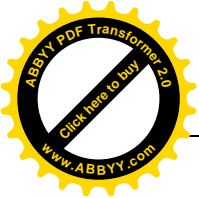

університетів України дещо змінився у зв'язку із суттєвим звуженням функцій загальноуніверситетських колегіальних органів. Так, на підставі нового законодавства:

- засідання вченої ради рекомендувалося проводити лише у разі потреби (п. 32). Порядок скликання надзвичайних засідань узагалі не порушувався;
- у вакаційний період допускалася присутність на засіданнях ради менше $\frac{2}{3}$ від загальної кількості її членів (п. 35);
- закрита подача голосів або балотування використовувалося лише в одному випадку, якщо вимагалось проведення виборів лекторів університету або професорів на вакантні посади (п. 39);
- секретар ради обирався ректором і затверджувався на цій посаді попечителем навчального округу. До його обов'язків включалося ведення діловодства не лише у справах ради, але й ректора (п. 35) [8].

Установлено, що загальна тенденція до збільшення кількості штатних та позаштатних професорів в університетах України наприкінці XIX століття, (зокрема навчальний процес у Київському та Харківському університетах мали забезпечувати 49 ординарних і 23 екстраординарних професорів, у Новоросійському – відповідно 35 і 14), необхідність дотримання вимог до наявності на засіданні ради не менше $\frac{2}{3}$ від загальної кількості її членів, а також суттєве звуження функцій професорських колегій призвели до значних утруднень в аспекті їх скликання. З огляду на це вже у 1888 році міністр народної освіти виступив з клопотанням перед Державною радою з приводу внесення змін до п. 38 Загального Статуту Імператорських Російських університетів, які полягали в тому, щоб засідання вченої ради визнавалися законними, якщо на них присутня половина від загальної кількості членів ради. Державна рада погодилася з аргументами міністра, на підставі чого було оприлюднено Височайший указ, що набув чинності 25 травня 1888 р. [9, 18].

Показово, що в означений період фактично припинився друк протоколів засідань учених рад. Підтвердженням може слугувати той факт, що якщо протягом дії статуту 1863 р. в «Університетських вістях» – друкованому органу Київського університету переважав офіційний відділ, який, як правило, складав детальні протоколи вченої ради з додатками до них, а сама книга містила від 5 до 10 друкованих аркушів, то від часу введення статуту 1884 року офіційний відділ став займати менше половини друкованого аркуша й розміщувався не в кожній книзі [9, 19].

Висновки. Таким чином, проведений науковий пошук свідчить про те, що саме протягом другої половини XIX століття сформувалася досить струнка нормативно-правова база, що регламентувала діяльність загальноуніверситетських колегіальних органів – учених рад. У досліджуваний період більш чітких ознак набули: порядок підготовки, скликання й проведення засідань учених рад та процедура виконання їх рішень, правила ведення діловодства в раді та оприлюднення протоколів засідань шляхом друку, права й обов'язки ректора як голови ради та повноваження секретаря, порядок проведення процедури балотувань та легітимність ухвалених рішень тощо. Надалі встановлені приписи зазнавали лише певних коригувань у зв'язку зі зміною спектра делегованих радам функцій, що було наслідком коливань урядового курсу в галузі вищої освіти й установа на цій основі меж колегіального самоврядування.

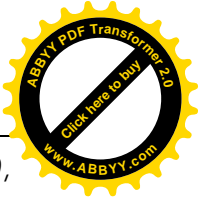
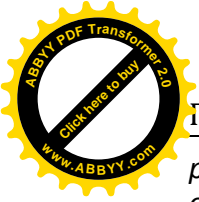
ЛІТЕРАТУРА

1. ДАОО, ф. 45, спр. 8 «Об обязанностях чинов университета (правила)», 1871, 68 арк.
2. ДАОО, ф. 45, спр. 12 «О составлении правил ведения протоколов Совета и дебатах между членами Совета», 1875, 18 арк.
3. ДАОО, ф. 45, спр. 61 «О принятии мер при рассмотрении дел Советом и времени их заседаний», 1866, 13 арк.
4. Замечания на проект Общего Устава Императорских российских университетов. Ч. 1. – СПб. : Тип. Акад. наук, 1862. – 479 с.
5. Маркевич А. И. Двадцатипятилетие императорского Новороссийского университета: историческая записка экстра-ординарного профессора А. И. Маркевича и академические списки / А. И. Маркевич. – Одесса : Эконом. тип., 1890. – 734 с.
6. О предоставлении господину Ректору особых мнений меньшинства членов Совета или отдельных членов его по делам, рассмотренным в Совете и решенным большинством голосов // Сборник постановлений и распоряжений начальства по университету Св. Владимира и прочим русским университетам с 1878 по 1891 год включительно. – [Б. м.], 1892. – С. 89.
7. Общий устав Императорских российских университетов 1863 г. – СПб., 1863. – 43 с.
8. Общий устав Императорских российских университетов 1884 г. – СПб., 1884 – 51 с.
9. Фортинский Ф. Я. Университет Св. Владимира в царствование Императора Александра III, 1881–1894 / Ф. Я. Фортинский. – К. : Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1900. – 35 с.
10. Циркулярное предложение по предмету печатания протоколов университетских Советов, 30 декабря 1863 г. // Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. – СПб., 1867. – Т. 3: 1850–1864. – С. 623–624.

РЕЗЮМЕ

Л. Д. Зеленская. Вопросы правового регулирования деятельности ученых советов университетов Украины на протяжении второй половины XIX века.

В статье определены нормативно-правовые документы, которые регламентировали деятельность ученых советов университетов Украины на протяжении второй половины XIX в. Детализирован порядок организации

работы общеуниверситетских коллегиальных органов в исследуемый период, охарактеризованы полномочий ректора и секретаря совета.

Ключевые слова: университет, ученый совет, нормативные документы, порядок работы.

SUMMARY

L. Zelenska. Law regulation of the Ukrainian Universities' Academic Councils during the second half of the XIX century.

The article views the legal documents that regulated the Ukrainian Universities' Academic Councils during the second half of the XIX century, the order of work organization of general university corporate organs in the investigated period are worked out in details, rector and secretary's of the council authority are characterized here.

Key words: university, academic council, legal documents, work order.

УДК 371.3(477.52)

Н. О. Ковальова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ШКОЛИ-ГОСПОДАРСТВА ПЕТРА ПРОКОПОВИЧА ТА МИКОЛИ НЕПЛЮЄВА В ІСТОРІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті досліджено діяльність шкіл-господарств Петра Прокоповича та Миколи Неплюєва в історії освіти України. Розглянуто основні ідеї та завдання трудового виховання у цих шкіл, порівняно організацію навчально-виховного процесу у школах-господарствах; доведено актуальність та доцільність вивчення досвіду діяльності цих навчальних закладів.

Ключові слова: школа-господарство, фундатор, професійна освіта, трудове виховання, моральне виховання, релігійне виховання.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки трудова спрямованість навчання, залучення молоді до трудової діяльності стають не тільки чинниками економічного добробуту держави, самореалізації і творчого розвитку людини, а й передумовою її виживання. За сучасних проблем у системі освіти заслуговує на увагу досвід попередніх поколінь, який необхідно вивчати для якісних реформувальних у цій сфері. Це насамперед стосується діяльності шкіл-господарств, які мали успіх в Україні і стали відомими за її межами.

Аналіз актуальних досліджень. Трудовому навчанню і вихованню дітей та молоді приділяли значну увагу вітчизняні та зарубіжні вчені і педагоги, а саме: М. Пирогов, М. Корф, А. Макаренко, К. Ушинський, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, Й. Песталоцці та ін. Вони відзначали його роль не тільки в підготовці кваліфікованих робітників у галузі промисловості та сільського господарства, а й у підвищенні рівня морального та розумового розвитку суспільства.

Мета статті – розглянути діяльність шкіл-господарств під керівництвом Петра Прокоповича і Миколи Неплюєва України у ХІХ – на початку ХХ ст.; висвітлити основні ідеї та завдання зазначених шкіл.